

REHBER

Bakım için Söylem Dönüşümü

ihitimam

AĞUSTOS 2026

Bakım için Söylem Dönüşümü - Rehber
Ağustos 2026

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Gizem Kendik Önduygu
Asuman Şahin
Burcu Ayan
Ayrin Erciyas
Bahar Yavuz
Kardelen Işık
Duygu Sevimli Çeltik
Pelin Küney Ocak
Gökçen Karaman
Fulden Ergen
Damla Özlüer
Didem Kendik
Emine Gökçe Yanık
Elif Atmaca
Efruze Esra Alptekin
Birce Koyuncu Altay
Buse Ekrem
Gizem Polat
Hatice Demir
Aişe Nur Uğurlu

TASARIM

Deniz Cem Önduygu

YAZIYÜZLERİ

Fraunces • Phaedra Charles & Flavia Zimbardi
Rethink Sans • Hans Thiessen

İhtimam Derneği

info@ihtimam.org
Karaman Dernekler Yerleşkesi-Karaman
Mah. Tuna Cad. Fulya Sok. No:1 PK:145 Nilüfer, Bursa

Instagram @ihtimamorg
Linkedin company/ihtimam
Youtube @ihtimam-dernegi
Substack @ihtimam

REHBER

Bakım için Söylem Dönüşümü

ihitimam

AĞUSTOS 2026

İhtimam Teslimi

Bu rehberin ortaya çıkması, sadece yayına hazırlık sürecindeki teknik ve entelektüel çabayla sınırlı değil. Bu işi üretebilmemiz için arka planda ev işlerini üstlenen, yemeği yapan, çocuk, yaşlı, evcil hayvan bakımına dahil olan; kısacası bizlere bu zamanı ve alanı tanıyan görünmez bir ihtimam ağı mevcut. Hayatın ve üretimin devamlılığını sağlayan bu temel bakım emeğini görünür kılmayı bir borç bilir, ihtimam ağıımızdaki herkese teşekkür ederiz.

Aişe Nur Uğurlu ve ihtimam ağıından Muskat ♥ Aleyna Dönmez ve ihtimam ağıından Kaju ♥ Aslıhan Niksarlı ve ihtimam ağıından Melike Yumlu, Dogosh, Martha, Jessica, Sampa, Zeena, Sally, Nina, Pembe ♥ Aslıhan Örün ve ihtimam ağıından Müzeyyen Memuroğlu ♥ Asuman Şahin ve ihtimam ağıından Humus, Dağ ve Gökyüzü ♥ Aydin Erciyas ve ihtimam ağıından Jüliet, Bökük, Carlot, Hülya ♥ Ayşe Dal ve ihtimam ağıından Ayşe'nin Köpeği ♥ Bahar Yavuz ♥ Başak İncekara ve ihtimam ağıından Pamuk ♥ Berivan Büyükşahin ve ihtimam ağıından Zer ♥ Betül Handan Dalli ve ihtimam ağıından Lilith, Feyza, Nancy, Binnur, Ümmühan, Hande ♥ Birce Altay ve ihtimam ağıından Müzeyyen Altay ♥ Burcu Meltem Arık ve ihtimam ağıından Sumru ve Kuşlar, Asi Nehri, Alper Akyüz, Burcu'nun Annesi, Burcu'nun Babası ♥ Buse Ekrem ve ihtimam ağıından Mocha ♥ Cansu Yalçınar ve ihtimam ağıından Frankie, Hamur, Titrek ♥ Ceylan Uşaki Erali ve ihtimam ağıından Suziko, Otto ♥ Çiğdem Tongal ve ihtimam ağıından Badem ♥ Damla Özlüer ve ihtimam ağıından Damla'nın Çocuğu ♥ Derya Kılıçalp ve ihtimam ağıından Gülsüm ♥ Didem Kendik ve ihtimam ağıından Tini ♥ Duygu Sevimli Çeltik ve ihtimam ağıından Duygu'nun Kedisi Virgül ♥ Ece Öztan ve ihtimam ağıından Çiya ♥ Efruze Esra Alptekin ve ihtimam ağıından Efruze'nin Annesi, Nausicaä ♥ Elif Atmaca ve ihtimam ağıından Eli'ın Annesi, Eli'ın Babası, Kuki, Yumak ♥ Esra Ersoy ve ihtimam ağıından Balım, Prens, Şanslı ♥ Fatıma Sümeyye Kavranoglu ve ihtimam ağıından Sümeyye'nin Annesi ♥ Fulden Ergen ve ihtimam ağıından Sibel ♥ Gaye Tuğrulöz ve ihtimam ağıından Ares, Miniş ♥ Gizem Kendik Önduygu ve ihtimam ağıından Purpur, Cem, Didem, Zeytin Ağaçları, Gizem'in Annesi, Babası, Ananesi ♥ Gizem Polat ve ihtimam ağıından Karamel ♥ Gökçe Yanık ve ihtimam ağıından Alex ♥ Gözde Özel

ve ihtimam ağıından Özlem ♥ Gülen Mine Demiralp ve ihtimam ağıından İzel Vişne ♥ Gülfer Kırbaş ve ihtimam ağıından Gülfer'in Bitkisi ♥ Hale Acun Aydın ve ihtimam ağıından Emine ♥ Hatice Demir ve ihtimam ağıından Réş, Ceviz, Kopil, Anşa Sultan ♥ Helin Akyol ve ihtimam ağıından Büsküt ♥ İdil Seda Ak ve ihtimam ağıından Kaktüs Çiçeği, İdil'in Annesi, İdil'in Babası ♥ İlayda Küçükafacan ve ihtimam ağıından Atlas, Ayşegül Küçükafacan, Dilara Küçükafacan ♥ İremnur Yurttaş ve ihtimam ağıından İremnur'un Annesi ♥ Kardelen Işık ve ihtimam ağıından Meral Demirci ♥ Merve Güngör ♥ Merve Nemutlu ve ihtimam ağıından Mochi ♥ Nesrin Köşeler ve ihtimam ağıından Vildan ♥ Nihal Güngör ♥ Nur Avcı ve ihtimam ağıından Kemal Uğur ♥ Nursel Demir ve ihtimam ağıından Sokak Kedileri ♥ Öykü Kayaalp ve ihtimam ağıından Öykü'nün Kedisi ♥ Pelin Küney Ocak ve ihtimam ağıından Neko, Mehmet Kerem ♥ Penbegül Bakan ve ihtimam ağıından Dokuma Halı, Antik Kentler ♥ Pervin Aydar Emeklioglu ♥ Serap Yelkenci ve ihtimam ağıından Serap'ın Oğlu, Serap'ın Kızı ♥ Simay Kabak ve ihtimam ağıından Çitos, Paşa ♥ Şevval Nur Kütük ve ihtimam ağıından Komşu ♥ Şeyda Sever ve ihtimam ağıından Şeyda'nın Annesi, Çero, Çılbır, Gucci ♥ Şeyma Demirlikan Çil ve ihtimam ağıından Latte, Şarlo ♥ Yeliz Ergöl ve ihtimam ağıından Naile ♥ Yeşim Gültekin

İçindekiler

10	Türkiye’de Bakım Normları ve Anlatıları
12	Bakım İçin Yeni Anlatı Çerçevesi
18	Söylemden Pratiğe: Bakımı Anlatırken
22	Bakımın Hikâyelerini Yeniden Düşünmek
25	Kaynakça

Giriş

Bir kadının annesine baktığını duyduğumuzda kimse şaşırmıyor. Aynı bakımı bir erkek üstlendiğinde ise ona “ne kadar da ilgili bir evlat” deniyor; bu durum bir övgü konusu hâline gelebiliyor. Bir haberde yaşlı annesine bakan kadın “fedakâr evlat” olarak anlatılabiliyor. Aynı hikâye, bakım hizmetlerinin neden yetersiz olduğu ya da bakım sorumluluğunun neden tek bir kişinin üzerinde kaldığı sorularıyla da kurulabiliyor.

Bu farklar tesadüf değil. Bakımın kimin sorumluluğu olduğunu, hangi bakım biçimlerinin görünür olduğunu ve yardım istemenin neden bazı insanlar için bu kadar zor olduğunu belirleyen şey yalnızca politikalar ve hizmetler değil. Toplum olarak bakım hakkında anlattığımız hikâyeler, kullandığımız kelimeler ve çoğu zaman farkında olmadan tekrar ettiğimiz varsayımlar da bu algıyı şekillendiriyor.

Türkiye Bakım Kültürü: Normlar, Ritüeller ve Sistem Dönüşümü raporunda bu noktaya dikkat çekmiştik. Bakımı yeniden üreten şey yalnızca kurumlar, yasalar ve politikalar değil; gündelik hayatta tekrar edilen normlar, beklentiler ve alışkanlıklar da bakımın nasıl örgütlendiğini belirliyor.

Bu rehber, o çalışmanın bıraktığı yerden devam ediyor. Amacımız bakım kültürünü yeniden tarif etmek değil; bakım hakkında üretilen iletişimi birlikte düşünmek. Çünkü gazeteciler, editörler, iletişim uzmanları, kampanya tasarlayanlar, savunuculuk yapanlar ve politika metinleri hazırlayanlar da bakımın nasıl anlaşıldığını etkiliyor.

Bakım hakkında yazdığımız her haber, hazırladığımız her kampanya, seçtiğimiz her görsel ve kullandığımız her kavram sessiz bir mesaj taşıyor. Bakım kimin sorumluluğu? Kimlerin emeği görünür oluyor? Kimlerin sesi duyuluyor? Hangi çözümler mümkün ve meşru kabul ediliyor? Bu mesajları çoğu zaman bilinçli olarak seçmiyoruz. Alışkanlıkla, tekrar ederek ve “zaten böyle anlatılır” kabulüyle yeniden üretiyoruz. Söylem dönüşümü çalışmalarını tam da burada başlıyor: Farkında olmadan tekrar ettiğimiz hikâyeleri görünür kılmak ve başka anlatıların da mümkün olduğunu göstermek.

Bu rehberde, Türkiye’de bakım iletişiminde sık karşılaştığımız anlatılara alternatif olabilecek sekiz anlatı çerçevesine yer veriyoruz. Her çerçevede mevcut anlatının hangi sonuçları doğurduğunu, hangi alternatiflerin mümkün olduğunu ve bu alternatiflerin Türkiye’de nasıl karşılık bulduğunu birlikte düşünüyoruz. Ayrıca haber, kampanya, araştırma, savunuculuk ve politika iletişimi üretirken kullanılabilecek bazı pratik öneriler de paylaşıyoruz.

Tek bir doğru anlatı önermiyoruz. Böyle bir şeyin var olduğunu da düşünmüyoruz. Bunun yerine bakım hakkında kurduğumuz hikâyelerin kimin emeğini görünür kıldığını, kiminkini görünmez bıraktığını, kimin sesini yükselttiğini, kimin sesini kısıtıldığını ve hangi geleceği mümkün kıldığını birlikte sorgulamaya davet ediyoruz.

Anlatılar, Çerçeveler ve Bakımda Söylem Dönüşümü

Birçok insan bakım dendiğinde benzer şeyler düşünüyor: annelik, fedakârlık, aile sorumluluğu, özveri, sabır... Bu çağrışımlar tesadüf değil. Yıllar boyunca tekrar edilen hikâyeler, imgeler, ifadeler ve kültürel kabuller bakımın ne olduğuna ve nasıl anlaşılması gerektiğine dair ortak bir anlam dünyası kuruyor. Bakım hakkında nasıl düşündüğümüzü, kimlerden ne beklediğimizi ve hangi çözümleri mümkün gördüğümüzü de bu anlam dünyası şekillendiriyor.

Bu rehberde söylem dönüşümünü, bakım hakkında dolaşımda olan anlatıları ve çerçeveleri görünür kılmaya, sorgulama ve yeniden düşünme çabası olarak ele alıyoruz. Çünkü bakımın nasıl konuşulduğu ile nasıl örgütlendiği arasında güçlü bir ilişki var.

Anlatı Nedir?

Anlatılar, bir konuyu anlamlandırırken başvurduğumuz ortak hikâyeler ve kabullerdir. Çoğu zaman fark edilmeleri zordur. Çünkü o kadar sık tekrar edilirler ki doğal, değişmez ve sorgulanamaz görünmeye başlarlar. Örneğin:

- “Bakım kadınların doğal sorumluluğudur.”
- “Önce aile sahip çıkmalı.”
- “Annelik fedakârlıktır.”

Bu ifadeler yalnızca bir durumu tarif etmez. Aynı zamanda bakımın kimler tarafından verilmesi gerektiğine, bakımın nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ve sorumluluğun kimlere ait olduğuna dair fikirler üretir. Anlatılar yalnızca ne düşündüğümüzü değil, neyi normal, mümkün ya da gerekli gördüğümüzü de etkiler. Bu yüzden bakım alanındaki birçok toplumsal beklenti, politika ve uygulama belirli anlatılarla yakından ilişkilidir.

Çerçeveleme Nedir?

Anlatılar çoğu zaman belirli çerçeveler aracılığıyla görünür olur. Çerçeveleme, bir meseleyi hangi açıdan anlattığımızla ve hangi yönlerini öne çıkardığımızla ilgilidir.

Örneğin bakım;

- bir fedakârlık,
- bir aile sorumluluğu,
- bir hak,
- bir toplumsal altyapı,
- bir dayanışma pratiği

olarak anlatılabilir.

Her çerçeve farklı soruları öne çıkarır. Bakımı fedakârlık olarak ele aldığımızda özveri ve minnettarlık görünür olur. Hak olarak ele aldığımızda sorumluluklar, kaynaklar ve eşitlik tartışmaları öne çıkar. Bakımı aile meselesi olarak anlattığımızda çözümler ev içinde aranırken, toplumsal bir mesele olarak ele aldığımızda kamusal politikalar ve ortak sorumluluklar daha görünür hâle gelir.

Bu nedenle anlatı dönüşümü çoğu zaman yeni bilgiler eklemekten çok, aynı meseleye farklı bir yerden bakabilmekle ilgilidir.

Anlatı Altyapıları Nedir?

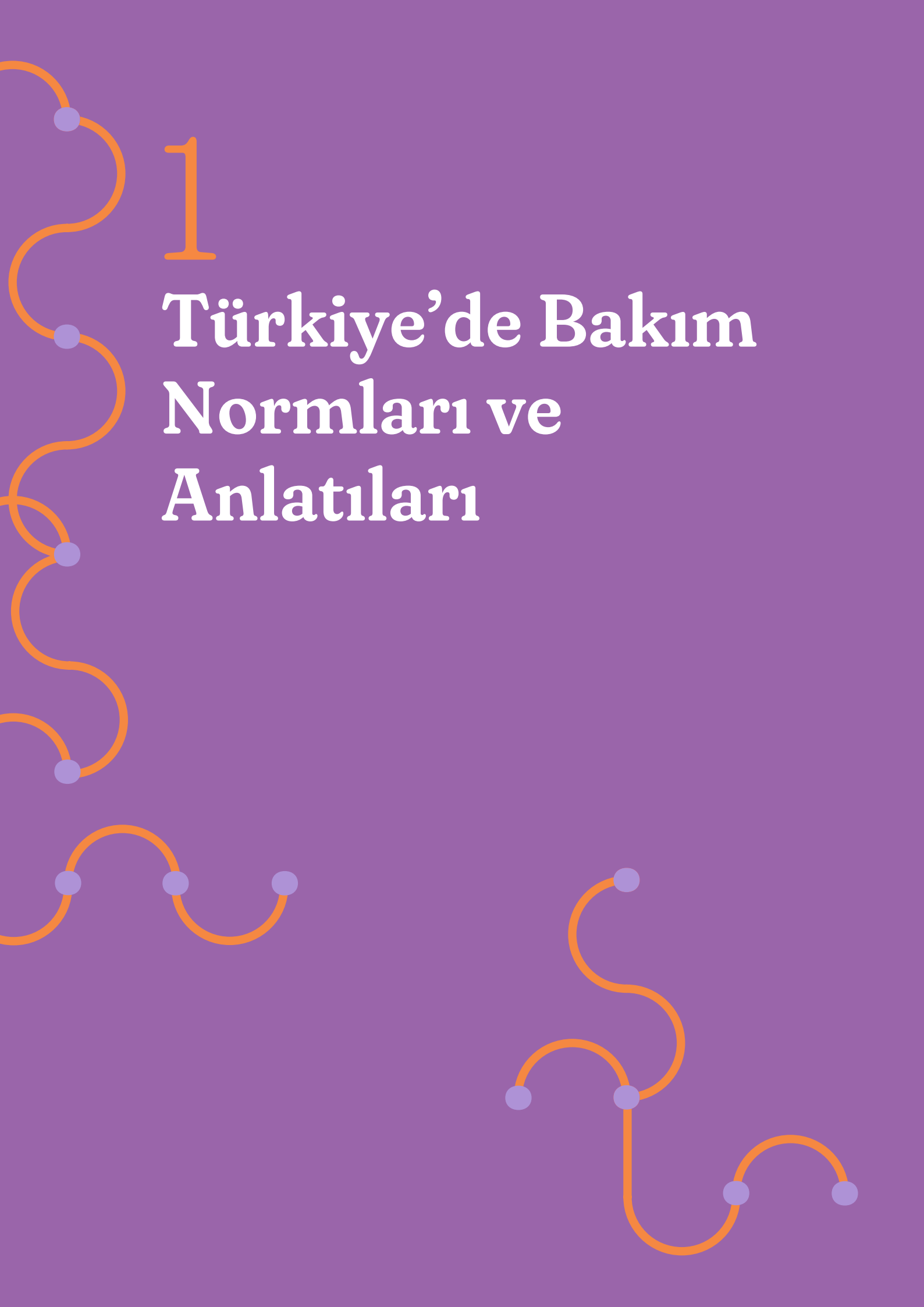
Anlatılar tek bir yerde ortaya çıkmaz. Medya haberlerinde, televizyon dizilerinde, reklamlarda, eğitim sisteminde, araştırmalarda, kamu politikalarında, kurumların kullandığı dilde ve gündelik sohbetlerde tekrarlandıkça güç kazanırlar.

Bu nedenle söylem dönüşümü yalnızca yeni mesajlar üretmekle sınırlı kalmaz. Bu mesajların kimlere ulaştığı, kimler tarafından tekrar edildiği ve nasıl yaygınlaştığı da en az içerikleri kadar önemlidir.

Bakım alanında çalışan araştırmacılar, gazeteciler, sivil toplum örgütleri, kamu kurumları, yerel yönetimler, bakım verenler, bakım alanlar, sanatçılar ve medya kuruluşları bu ekosistemin farklı parçalarını oluşturur. Üretilen bilgi, kullanılan dil, paylaşılan hikâyeler ve kurulan iş birlikleri bakım hakkında oluşan ortak anlam dünyasını etkiler.

Bu yüzden kalıcı dönüşüm yalnızca yeni hikâyeler anlatmakla ortaya çıkmaz. Bu hikâyelerin dolaşıma girebildiği, paylaşılabilirdiği ve farklı aktörler tarafından sahiplenilebildiği ortamlar da önemlidir.

Bu rehber de bakım hakkında daha adil, kapsayıcı ve dönüştürücü anlatılar üzerine birlikte düşünmek için bir davet niteliği taşıyor.

1

Türkiye’de Bakım Normları ve Anlatıları

Bakım hakkında nasıl konuştuğumuz ile bakımın gündelik hayatta nasıl örgütlendiği arasında güçlü bir ilişki var. Türkiye’de bakım çoğu zaman belirli kültürel normlar, beklentiler ve alışkanlıklar üzerinden anlam kazanıyor. Bu normlar yalnızca bakım hakkında ne söylediğimizi değil; neyi doğal karşıladığımızı, kimlerden bakım vermesini beklediğimizi ve hangi çözümleri mümkün gördüğümüzü de etkiliyor.

Çoğu zaman fark etmesek de bakımın kadınlarla özdeşleştirilmesi, bakım sorumluluğunun öncelikle aile içinde çözülmesi gerektiği düşüncesi ya da bakımın sevgi ve fedakârlıkla ilişkilendirilmesi bu normların bir parçası. Tek tek bakıldığında sıradan görünen bu kabuller, bir araya geldiklerinde bakımın nasıl örgütlendiğine dair güçlü bir çerçeve oluşturuyor.

Bu bölümde yer verdiğimiz normlar, İhtimam Derneği olarak hazırladığımız Türkiye’de Bakım Kültürü: Normlar, Ritüeller ve Sistem Dönüşümü raporundan, bakım alanındaki güncel tartışmalardan ve sahadaki deneyimlerimizden besleniyor. → ihtimam.org/turkiyede-bakim-kulturu-raporu

Bakım kadınların doğal sorumluluğu sayılır.

Bakım verme kapasitesi çoğu zaman kadınlıkla ilişkilendirilir. Kadınların bakım vermesi beklenirken erkeklerin bakım sorumluluğu daha sınırlı görülür.

Erkekler bakımın asli aktörü değil, destekçisi sayılır.

Erkeklerin bakım vermesi çoğu zaman olağan bir sorumluluk olarak değil, takdir edilmesi gereken istisnai bir katkı olarak değerlendirilir.

Bakım öncelikle ailenin sorumluluğu sayılır.

Bakım ihtiyacı ortaya çıktığında ilk çözümün aile içinde bulunması beklenir. Kamusal destekler ve hizmetler çoğu zaman ikinci planda kalır.

İyi bakım sessizce ve karşılık beklemeden yapılır.

Bakım verenlerin yorulmadan, şikâyet etmeden ve kendi ihtiyaçlarını geri plana atarak bakım vermesi beklenir. Destek istemek ya da bakım yükünü paylaşmak her zaman kolay karşılanmaz.

Bakım sevgiyle yapılan bir iş sayılır.

Bakımın gerektirdiği zaman, bilgi, planlama ve koordinasyon çoğu zaman görünmez kalır. Bakım daha çok sevgi, özveri ve fedakârlık üzerinden anlam kazanır.

Bakım alan kişiler karar verici değil, bakımın nesnesi olarak görülür.

Yaşlılar, engelliler ve bakım alan diğer kişiler hakkında sıkça konuşulur; ancak kendi tercihleri, ihtiyaçları ve kararları daha az görünür olur.

Bakım ancak aksadığında görünür olur.

Bakımın yaşamı her gün mümkün kılan yönleri çoğu zaman fark edilmez. Bakım daha çok kriz, hastalık, yoksunluk ya da tükenmişlik anlarında görünürlük kazanır.

Bazı bakım ilişkileri diğerlerinden daha değerli sayılır.

Çekirdek aile içindeki bakım daha kolay tanınırken; komşuluk, arkadaşlık, seçilmiş aileler, göçmen topluluklar veya engelli dayanışma ağları içinde kurulan bakım ilişkileri daha az görünür olur.

2

Bakım İçin Yeni Anlatı Çerçevesi

Bakım hakkında kurduğumuz anlatılar, hangi deneyimlerin görünür olduğunu, hangi sorunların konuşulduğunu ve hangi çözümlerin akla geldiğini etkiler. Bazı anlatılar belirli bakım biçimlerini görünür kılarken, bazılarını geri planda bırakır. Bazı seslere alan açarken, bazılarını duyulmaz hâle getirebilir.

Bu nedenle söylem dönüşümü, yalnızca mevcut anlatıları eleştirmekle ilgili değildir. Aynı zamanda bakım hakkında farklı düşünme ve konuşma biçimlerine alan açmakla ilgilidir. Amaç eski anlatıları tamamen silmek değil; bakımın görünmez kalan boyutlarını görünür kılacak yeni hikâyeleri, yeni soruları ve yeni olasılıkları çoğaltmaktır.

Aşağıdaki çerçeveler tek doğru yaklaşımı önermiyor. Her biri bakımın başka bir yönüne ışık tutuyor ve bakım hakkında daha kapsayıcı, adil ve ilişkisel bir konuşma alanı açmaya çalışıyor.

Fedakârlıktan Haklara ve Paylaşılan Sorumluluğa Mevcut anlatı ne yapıyor?

“Fedakâr anneler”, “cevakâr eşler”, “kendini ailesine adayan kadınlar”... Türkiye’de bakım çoğu zaman fedakârlık üzerinden anlatılıyor. Bakım veren kişinin kendi ihtiyaçlarını geri plana atması, yorulması ya da sessizce yük üstlenmesi takdir edilen bir davranış olarak görülebiliyor.

Bu anlatı bakımın değerini görünür kılıyor. Ancak bakım yalnızca fedakârlık üzerinden konuşulduğunda, bakım verenlerin ihtiyaçları, sınırları ve destek talepleri daha kolay görünmez kalabiliyor. Bakım ne kadar fedakârlıkla özdeşleşirse, onu emek, hak ve paylaşılan sorumluluk olarak konuşmak da o kadar zorlaşıyor.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı yalnızca fedakârlık üzerinden değil, haklar ve paylaşılan sorumluluklar üzerinden de konuşabiliriz.

Bu çerçevede bakım, tek bir kişinin sessizce üstlenmesi gereken bir görev olarak değil; aileler, topluluklar, işverenler ve kamu kurumları arasında paylaşılması gereken bir sorumluluk olarak görülür. Bakım verenlerin dinlenmeye, destek almaya ve hizmetlere erişmeye hakkı olduğu kadar, bakımın yalnızca onların omuzlarında kalmaması da önem kazanır.

Bu yaklaşım sevgi, bağlılık ve dayanışmayı görünmez kılmaz. İnsanlar sevdikleri için bakım verebilir. Ancak sevgi, bakımın eşitsiz biçimde dağıtılmasını açıklayan ya da normalleştiren bir gerekçeye dönüşmez.

Bugün sık karşılaştığımız anlatılar

Bakım fedakârlıktır

→

Bakım ailenin meselesidir

→

Bakım kadınların görevidir

→

Bakım yalnızca belirli grupların ihtiyacıdır

→

Bakım çekirdek aileyle sınırlıdır

→

Bakım doğal bir beceridir

→

Bakım alan kişiler pasif alıcılardır

→

Bakım yalnızca insanlar arasındadır

→

Güçlendirmek istediğimiz anlatılar

Bakım bir hak ve paylaşılan sorumluluktur

Bakım kamusal bir altyapıdır

Bakım herkesin meselesidir

Bakım insan olmanın ortak deneyimidir

Bakımın birçok biçimi ve aktörü vardır

Bakım bilgi, emek ve uzmanlık gerektirir

Bakım alan kişiler hak sahibi öznelerdir

Bakım yaşamı sürdüren ilişkilerin parçasıdır

Türkiye’den bir örnek

İmece Ev İşçileri Sendikası’nın yıllardır kullandığı “Ev işi iş, ev işçisi işçidir” sloganı bu dönüşümün güçlü örneklerinden biri. Bu söylem, ev içi emek ve bakımı fedakârlık alanından çıkarıp emek, hak ve tanınma alanına taşıyor. → <https://imecesendika.org>

Aile Meselesinden Kamusal Altyapıya Mevcut anlatı ne yapıyor?

Bakım çoğu zaman ailelerin, özellikle de kadınların özel alan içinde üstlendiği bir sorumluluk olarak anlatılıyor. Bu nedenle bakım hakkında konuşurken genellikle aile ilişkilerine, fedakârlığa ya da bireysel çözümlere odaklanıyoruz.

Bu çerçeve bakımın gündelik hayattaki önemini görünür kılsa da, bakımın toplumun bütünü için taşıdığı değeri gölgede bırakabiliyor. Bakım ihtiyacı ortaya çıktığında gözler çoğu zaman aileye çevriliyor; kamunun, işverenlerin ve yerel yönetimlerin rolü daha az konuşuluyor.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı yalnızca ailelerin üstlendiği bir sorumluluk olarak değil, toplumsal yaşamı mümkün kılan temel bir altyapı olarak da konuşabiliriz.

Çocukların eğitim alabilmesi, insanların çalışabilmesi, yaşlıların iyi olma halinin desteklenebilmesi ve toplulukların dayanıklılığını koruyabilmesi bakım ilişkileri sayesinde mümkün oluyor. Bu açıdan bakıldığında bakım, yalnızca belirli grupların ihtiyacıyla ilgili bir konu değil; hepimizin yaşamını doğrudan etkileyen ortak bir mesele.

Bu çerçeve dikkati şu soruya yöneltiyor: Bakımın sorumluluğunu aileler tek başına mı üstlenmeli, yoksa bu sorumluluk kamusal politikalar, hizmetler ve kolektif yatırımlarla mı paylaşılmalı?

Türkiye’den bir örnek

Birleşmiş Milletler Türkiye’de Bakım Ekonomisinin Dönüştürücü Büyümesi Ortak Programı kapsamında hazırlanan politika notu, bakım hizmetlerine yapılan yatırımların istihdamı, ekonomik büyümeyi ve toplumsal refahı güçlendirdiğine işaret ediyor. Bu yaklaşım, bakımı ailelerin özel sorumluluğu olarak değil, toplumun işleyişini destekleyen temel bir altyapı olarak ele alıyor. → <https://www.ilo.org>

Kadınların Sorumluluğundan Herkesin Meselesine Mevcut anlatı ne yapıyor?

Reklamlarda mutfakta kadın, evde çocukla ilgilenen kadın, yaşlı ebeveynine bakan kadın görüyoruz. Haberlerde bakım veren olarak çoğu zaman kadınlar karşımıza çıkıyor. Kampanyalarda bakım hakkında konuşulurken sıklıkla annelere sesleniliyor.

Bu tekrar eden görseller ve hikâyeler, bakımın kadınlara ait doğal bir sorumluluk olduğu fikrini güçlendiriyor. Erkekler bakım veren olarak görünse bile çoğu zaman “yardım eden”, “destek olan” ya da “örnek baba” gibi istisnai figürler olarak öne çıkıyor.

Böyle olduğunda bakımın kadınlar arasında nasıl eşitsiz dağıldığı daha az görünür oluyor. Erkeklerin bakım sorumluluğu üstlenmesi olağan bir beklenti olmaktan çıkıp takdir edilen bir istisnaya dönüşebiliyor.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı kadınlarla özdeşleştirmek yerine, herkesin yaşamı boyunca verdiği ve aldığı bir ilişki biçimi olarak düşünebiliriz.

Bakım; bir çocuğu büyütme, yaşlanan bir yakına destek olmak, bir arkadaşın yanında durmak, bir topluluğun ihtiyaçlarını gözetmek, sokaktaki bir hayvanı beslemek gibi birçok farklı biçimde karşımıza çıkıyor. Bu ilişkiler kadınlarla sınırlı olmadığı gibi, bakım sorumluluğu da kadınlarla sınırlı olmak zorunda değil.

Bu çerçeve, erkekleri bakımın kenarında duran kişiler olarak değil, bakımın sorumluluğunu paylaşan aktörler olarak görünür kılıyor. Aynı zamanda bakımı yalnızca annelikle özdeşleştirmek yerine farklı bakım verenlere, farklı bakım alanlara ve farklı bakım ilişkilerine alan açıyor.

Türkiye’den bir örnek

AÇEV’in yürüttüğü İlk İş Babalık kampanyası, babalığı yalnızca ekonomik sorumluluk üzerinden değil, bakım ve ilişki kurma sorumluluğu üzerinden de düşünmeye davet ediyor. Kampanya, çocuk bakımının yalnızca annelere ait bir görev olarak görülmesine alternatif bir çerçeve sunuyor ve erkeklerin bakım süreçlerindeki rolünü daha görünür kılıyor. → <https://ilkisbabalik.acev.org/>

İstisnai Bir İhtiyaçtan İnsan Olmanın Ortak Deneyimine

Mevcut anlatı ne yapıyor?

Bakım çoğu zaman yalnızca belirli dönemlerde ortaya çıkan bir ihtiyaç gibi anlatılıyor: çocuklukta, yaşlılıkta, hastalıkta ya da engellilik durumunda.

Bu çerçevede bakım alan kişiler “özel ihtiyaç sahibi” olarak görülürken, geri kalan herkes sanki bakım olmadan yaşayabiliyormuş gibi düşünülüyor. Yardım istemek de çoğu zaman bağımlılık, güçsüzlük ya da yetersizlikle ilişkilendiriliyor.

Böyle olduğunda bakım, yaşamın merkezindeki bir ilişki biçimi olmaktan çıkıp yalnızca bazı insanların yaşadığı özel bir duruma dönüşebiliyor.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı yalnızca belirli grupların ya da belirli dönemlerin meselesi olarak değil, insan olmanın ortak deneyimlerinden biri olarak konuşabiliriz.

Hepimiz hayata bakım olarak başlıyor, yaşamımız boyunca farklı biçimlerde bakım veriyor ve zaman zaman yeniden bakım almaya ihtiyaç duyuyoruz. Hastalıklar, yaşlanma, yas, ekonomik krizler ya da afetler bu gerçeği daha görünür kılıyor; ancak bakım ihtiyacı yalnızca kriz anlarına özgü değil.

Bu çerçeve, insanları tamamen bağımsız bireyler olarak görmek yerine birbirine bağlı yaşamlar sürdürdüğümüzü hatırlatıyor. Aynı zamanda bakımın yalnızca aile içinde gerçekleşmediğine de işaret ediyor. Arkadaşlıklar, komşuluk ilişkileri, seçilmiş aileler ve dayanışma ağları da yaşamı mümkün kılan bakım ilişkilerinin parçası.

Türkiye’den bir örnek

İhtimam Derneği’nin geliştirdiği ihtimam kültürü yaklaşımı, bakımın yalnızca aile içinde ya da belirli gruplar arasında gerçekleşmediğini hatırlatıyor. Arkadaşlıklar, komşuluk ilişkileri, topluluklar ve dayanışma ağları içinde kurulan bakım biçimlerini görünür kılarak bakımın insan olmanın ortak deneyimlerinden biri olduğuna işaret ediyor. → ihtimam.org

Görünmez Emekten Tanınan Uzmanlığa

Mevcut anlatı ne yapıyor?

Bakım çoğu zaman içgüdüsel, doğal ya da sevgiyle yapılan bir faaliyet olarak anlatılıyor. Özellikle kadınların bakım verme kapasitesinin doğuştan geldiği varsayılabilir.

Bu anlatı, bakımın arkasındaki bilgi, beceri ve emeği görünmez bırakabiliyor. Oysa bakım; ihtiyaçları fark etmeyi, gündelik hayatı planlamayı, farklı kişiler ve kurumlar arasında koordinasyon kurmayı, kriz anlarında karar almayı ve değişen koşullara uyum sağlamayı içeriyor.

Bakım yalnızca yapılan işler toplamı değil; aynı zamanda zaman içinde öğrenilen bir bilgi ve deneyim birikimi.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı yalnızca fedakârlık ya da iyi niyet üzerinden değil, bilgi, beceri ve deneyim içeren bir alan olarak konuşabiliriz.

Bir çocuğun, yaşlı bir yakının ya da kronik hastalığı olan bir kişinin bakımını üstlenen insanlar zamanla önemli bir bilgi birikimi geliştiriyor. Sağlık sistemini takip etmeyi, ihtiyaçları öngörmeyi, farklı destekleri bir araya getirmeyi ve bakım ilişkilerini sürdürmeyi öğreniyorlar.

Bu bilgi çoğu zaman görünmez kalıyor. Bakımı bir uzmanlık alanı olarak konuşmak, bakım verenlerin bilgisini ve deneyimini görünür kılmaya, bakım emeğinin daha fazla tanınmasına ve desteklenmesine alan açıyor.

Dünyadan bir örnek

Eurocarers’ın yürüttüğü “Bakım Verenlerin Beceri ve Eğitimleri” çalışması, bakım verenlerin zaman içinde geliştirdiği bilgi ve becerilerin tanınmasına odaklanıyor. Çalışma, bakım verenleri yalnızca destek sunan kişiler olarak değil; deneyim ve uzmanlık geliştiren aktörler olarak görünür kılıyor. → <https://eurocarers.org/>

Pasif Alıcıdan Hak Sahibi Özne

Mevcut anlatı ne yapıyor?

Yaşlılar, engelliler, çocuklar ve bakım alan kişiler çoğu zaman başkalarının anlattığı hikâyelerin içinde yer alıyor. Onlar adına konuşuluyor, onlar için alınan kararlar anlatılıyor ve onlara sunulan destekler öne çıkıyor. Ancak kendi deneyimlerine, tercihlerine ve seslerine daha az yer veriliyor.

Bu anlatı, bakım almayı da çoğu zaman bağımlılık ve muhtaçlıkla ilişkilendiriyor. Oysa bakım almak insan yaşamının olağan bir parçası. Hepimiz yaşamımızın farklı dönemlerinde başkalarının bakımına ihtiyaç duyuyoruz.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakım alan kişileri yalnızca destek alan kişiler olarak değil, kendi yaşamları hakkında söz sahibi bireyler olarak da görünür kılabiliriz.

“Onun için ne yapıyoruz?” sorusunun yanına “O ne istiyor?”, “Nasıl bir yaşam sürmek istiyor?” ve “Kararlara nasıl katılıyor?” sorularını da ekleyebiliriz.

Bakım alan kişilerin deneyimlerine, tercihlerine ve seslerine daha fazla yer açmak; bakımın yalnızca destek sunmakla ilgili olmadığını hatırlatıyor. Aynı zamanda katılım, seçim yapabilme ve kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olma hakkını da görünür kılıyor.

Türkiye’den bir örnek

Engelli Kadın Derneği’nin kişisel asistan hakkı savunuculuğu bu yaklaşımın güçlü örneklerinden biri. Kişisel asistan modeli, engellilerin günlük yaşamları ve bakım süreçleri üzerinde daha fazla söz sahibi olmasını destekliyor. Bu yaklaşım, bakım alan kişileri yalnızca hizmet alan bireyler olarak değil, kendi hayatları hakkında karar veren hak sahipleri olarak görünür kılıyor. → <https://www.instagram.com/p/CfofIEroR1X/>

Tek Bir Bakım Hikâyesinden Bakımın Çeşitliliğine Mevcut anlatı ne yapıyor?

Bakım anlatılarında çoğu zaman aynı ilişki biçimleri karşımıza çıkıyor: anne ve çocuk, yetişkin kadın ve yaşlı ebeveyn ya da çekirdek aile içindeki bakım ilişkileri.

Reklamlarda, haberlerde ve kampanyalarda tekrar tekrar karşılaştığımız bu hikâyeler, bakımın yalnızca belirli kişiler arasında ve belirli aile yapıları içinde gerçekleştiği izlenimini güçlendirebiliyor.

Oysa bakım çok daha çeşitli ilişki ağları içinde üretiliyor. Arkadaşlar arasında, komşuluk ilişkilerinde, seçilmiş ailelerde, LGBTİ+ topluluklarının dayanışma ağlarında, engellilerin kurduğu karşılıklı destek mekânizmalarında ve çoğu zaman görünmez kalan göçmen bakım emekçilerinin kurduğu ilişkilerde de bakım üretiliyor.

Bu tekrar eden temsil biçimleri zamanla görünmez bir bakım hiyerarşisi de yaratabiliyor. Bazı bakım ilişkileri ve bakım ihtiyaçları daha meşru, daha önemli ve daha fazla desteklenmeye değer görülürken; bazıları görünmez kalabiliyor.

Örneğin küçük çocuğu olan bir çalışanın bakım sorumluluğu kolayca tanınırken, yaşlı bir yakınına destek

veren, bir arkadaşının bakımını üstlenen ya da kendi bakım ihtiyaçları olan kişilerin deneyimleri aynı ölçüde görünür olmayabiliyor.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımın farklı biçimlerini ve farklı bakım ilişkilerini daha görünür kılabiliriz.

Bakımı yalnızca çekirdek aile içinde gerçekleşen bir faaliyet olarak değil, insanların yaşamları boyunca kurduğu farklı ilişki ağları içinde ortaya çıkan bir pratik olarak anlatabiliriz. Bu yaklaşım, bakımın kimler arasında gerçekleşebileceğine dair varsayımlarımızı genişletir.

Anlatılarda farklı bakım verenlere, farklı bakım alanlara ve farklı bakım ilişkilerine yer vermek; bakımın tek bir hikâyeye sığmadığını hatırlatır. Aynı zamanda hangi bakım biçimlerinin görünür kaldığını, hangilerinin görünmez bırakıldığını sorgulamaya alan açar.

Türkiye’den bir örnek

Bakım Verenler Podcast, bakım deneyimlerini farklı hayat hikâyeleri ve ilişkiler üzerinden ele alıyor. Kuir feminist bir perspektiften üretilen bu içerikler; bakımın yalnızca geleneksel aile yapıları içinde değil, arkadaşlıklar, dayanışma ilişkileri ve farklı topluluklar içinde de kurulduğunu görünür kılıyor. Böylece bakımın çeşitliliğine ve çoğu zaman görünmez kalan bakım deneyimlerine alan açıyor. → [instagram.com/bakimverenlerpodcast](https://www.instagram.com/bakimverenlerpodcast)

Yalnızca İnsan Bakımından Yeryüzü İhtimamına Mevcut anlatı ne yapıyor?

Bakım çoğu zaman yalnızca insanlar arasındaki ilişkiler üzerinden ele alınıyor. Çocukların, yaşlıların, hastaların ya da engellilerin bakımı konuşuluyor; ancak yaşamı mümkün kılan daha geniş bakım ilişkileri çoğu zaman görünmez kalıyor.

Oysa yaşadığımız mahalleler, müsterekler, doğal varlıklar, hayvanlar ve ekosistemler de sürekli bakım gerektiriyor. Yaşamın sürdürülebilmesi yalnızca insanların birbirine bakım vermesine değil, yaşamı mümkün kılan koşulların korunmasına da bağlı.

Alternatif nasıl kurulabilir?

Bakımı yalnızca insanlar arasındaki bir faaliyet olarak değil, yaşamı sürdürmeye yönelik bir pratik olarak düşünebiliriz.

Bu yaklaşım; doğayla, diğer canlılarla, yaşadığımız çevreyle ve gelecek kuşaklarla kurduğumuz ilişkileri de bakımın parçası olarak görmeye davet ediyor. Böylece bakım yalnızca belirli kişilere sunulan destek değil, birlikte yaşamı mümkün kılan bir sorumluluk ve ilişki biçimi olarak yeniden anlam kazanıyor.

Dünyadan bir örnek

Araştırmacı ve ekofeminist düşünür Stefania Barca'nın çalışmalarında geliştirdiği Earthcare yaklaşımı, bakım ile ekolojik adalet arasındaki ilişkiye dikkat çekiyor. Bu yaklaşım, yaşamı sürdüren emeğin yalnızca insanlar arasındaki bakım ilişkileriyle sınırlı olmadığını; toprağa, suya, diğer canlılara ve yaşamı mümkün kılan ekosistemlere yönelik ihtimamı da kapsadığını hatırlatıyor. Earthcare, insan refahı ile yeryüzünün iyiliği arasındaki bağı görünür kılarken, yaşamı sürdüren tüm ilişkileri bakımın parçası olarak düşünmeye davet ediyor. → <https://edepot.wur.nl/629187>

Bakım Hakkında Konuşurken: Kesin Cevabı Olmayan Bazı Meseleler

Bu rehberi hazırlarken bazı konularda net öneriler geliştirebildik. Bazılarında ise hâlâ düşünmeye, tartışmaya ve birlikte öğrenmeye devam ediyoruz. Aşağıdaki notlar, üzerinde uzlaşılmış ilkelerden çok; bakım hakkında konuşurken tekrar tekrar geri döndüğümüz sorulara ve gerilimlere işaret ediyor.

Bakımın Değeri ve Eşitsiz Dağılımı

Bakım alanında çalışan bazı uluslararası kurumlar, bakım emeğini tanımlarken “yük” (burden) kelimesinin kullanımına temkinli yaklaşıyor. Örneğin UN Women, bakımın yalnızca olumsuz ve azaltılması gereken bir faaliyet olarak çerçevelenmesinin; bakımın insanlar, topluluklar ve yaşamın sürdürülmesi açısından taşıdığı değeri görünmez bırakabileceğine dikkat çekiyor. Bu nedenle bakımın kendisini değil, bakım sorumluluklarının eşitsiz ya da orantısız dağılımını konuşmayı öneriyor (UN Women, 2022).

Bu yaklaşım önemli bir hatırlatma sunuyor. Çünkü bakım yalnızca çözülmesi gereken bir sorun değil; yaşamı mümkün kılan ilişkilerin de parçası.

Öte yandan bakım sorumluluklarının çoğu zaman eşit dağılmadığını da biliyoruz. Bakımın önemli bir

kısmı hâlâ kadınların omuzlarında yoğunlaşıyor. Uzun süre tek başına ya da yetersiz destekle üstlenilen bakım sorumlulukları; yorgunluk, tükenmişlik, zaman yoksulluğu ve sosyal izolasyon gibi deneyimlere yol açabiliyor. Bu nedenle bakımın değerini görünür kılmaya çalışırken, bakım emeğinin nasıl dağıldığını, kimlerin bakımın ağırlığını daha fazla taşıdığını ve hangi desteklere ihtiyaç duyulduğunu konuşmaya da alan açmaya çalışıyoruz.

Bakımın Karmaşıklığını Hatırlamak

Bakım çoğu zaman sevgi, dayanışma ve bağlılık üzerinden anlatılıyor. Bunlar bakımın önemli parçaları. Ancak bakım her zaman kolay, huzurlu ya da güçlendirici bir deneyim olarak yaşanmıyor.

Bakım vermek bazen yorgunluk, belirsizlik, öfke, suçluluk ya da yalnızlık duygularıyla iç içe geçebiliyor. Özellikle bakım sorumlulukları eşitsiz biçimde dağıldığında ya da destek mekanizmaları yetersiz kaldığında, bakım ilişkileri yıpratıcı hâl alabiliyor.

Bu rehber, bakımın yaşatıcı ve dönüştürücü potansiyeline alan açmaya çalışıyor. Aynı zamanda bakımın sessiz kalan taraflarını da görünür kılmayı önemsiyor: destek ihtiyacını, sınır koyma hakkını, tükenmişliği, dinlenme arzusunu ve bakım verenlerin kendi yaşamlarına yer açma çabasını.

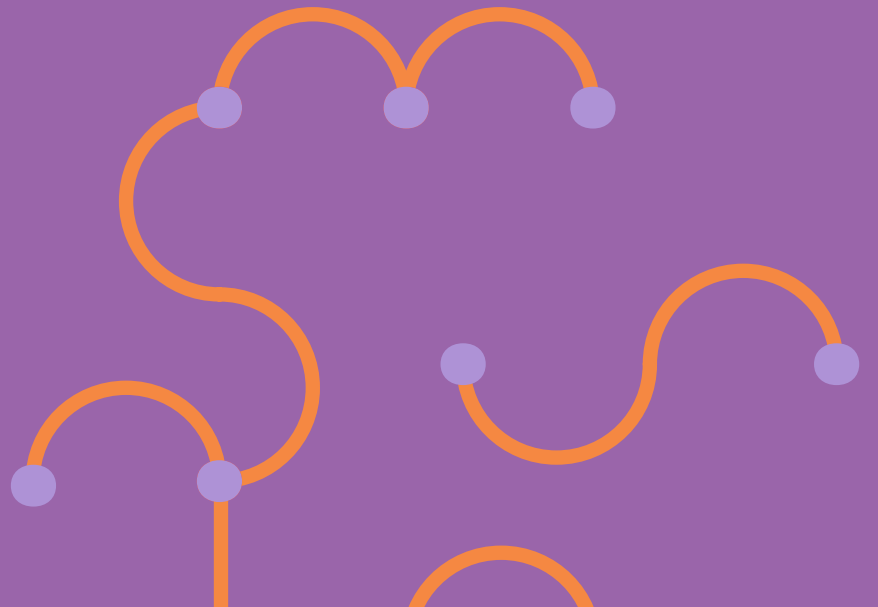
Söylem dönüşümü çalışmalarında umut ve alternatiflere alan açmanın önemli olduğunu düşünüyoruz. Bununla birlikte, bakımın gündelik hayatta yarattığı yorgunluğu, çelişkileri ve eşitsizlikleri görünmez bırakmak istemiyoruz. Çünkü bakım yalnızca ilham veren hikâyelerden oluşmuyor; aynı zamanda kırılğanlıkların, ihtiyaçların, gerilimlerin ve sınırların da içinden geçiyor. Bakım hakkında daha çoğul ve adil anlatılar kurmanın, bakımın bu karmaşık ve çelişkili yanlarını da görünür kılabilmeyle ilişkili olduğuna inanıyoruz.

3

Söylemden Pratiğe: Bakımı Anlatırken

Bir haber, kampanya, sosyal medya paylaşımı, araştırma raporu ya da savunuculuk çalışması hazırlarken alınan küçük kararlar, bakımın nasıl anlaşıldığını etkileyebiliyor. Kimi konuşturduğumuz, hangi görselleri kullandığımız, hangi örnekleri öne çıkardığımız ya da hangi kelimeleri seçtiğimiz; bakım hakkında kurulan anlatının bir parçası hâline geliyor.

Bu bölümde bakım hakkında içerik üretirken dönüp bakılabilecek bazı soruları ve hatırlatmaları bir araya getirdik. Bunları kesin kurallar olarak değil, farklı bağlamlarda yeniden düşünülebilecek davetler olarak okuyabilirsiniz.

Kaynağı Sorgula: Kimin Sesi Var, Kimin Sesi Yok?

Bakım hakkında üretilen içeriklerde çoğu zaman belirli sesler öne çıkıyor: doktorlar, psikologlar, akademisyenler, kamu görevlileri ya da politika yapımcılar.

Bu sesler önemli. Ancak bakım hakkında bilgi yalnızca uzmanlardan gelmiyor. Bakım verenler, bakım alan kişiler, ücretli bakım emekçileri, göçmen bakım emekçileri, genç bakım verenler, sivil toplum örgütleri ve topluluklar da bakımın gündelik hayatta nasıl deneyimlendiğine dair önemli bilgiler taşıyor.

Örneğin bir ekonomist bakım hizmetlerinin maliyetini ya da istihdam etkilerini anlatabilir. Her gün Alzheimer'lı annesine bakan biri ise bakım sistemindeki boşlukları, görünmeyen emeği ve günlük yaşamda karşılaşılan güçlükleri farklı bir yerden görünür kılabilir.

Bakım hakkında bir hikâye anlatırken şu soruyu sormak faydalı olabilir: Bu hikâyede kimin sesi duyuluyor? Kim eksik kalıyor? Bazen dönüşüm yeni bir ses eklemekten çok, zaten orada olan ama yeterince duyulmayan seslere alan açmakla başlıyor.

Bakım Alan Kişiyi Yalnızca Konu Değil, Ses Sahibi Olarak Düşün

Bakım hakkında üretilen içeriklerde çoğu zaman bakım verenlerin deneyimleri öne çıkıyor. Bakım alan kişiler ise çoğunlukla anlatının konusu hâline geliyor; ancak kendi deneyimlerine ve bakış açılarına daha az yer veriliyor.

Oysa bakım ilişkilerinin içinde yer alan herkesin ihtiyaçları, tercihleri, beklentileri ve yaşam deneyimleri var. Bu nedenle bakım hakkında iletişim üretirken yalnızca bir kişi adına konuşmak yerine, mümkün olduğunda farklı seslere alan açmak önemli olabilir.

Şu soru üzerine düşünmek faydalı olabilir: Bu hikâyede bakım alan kişinin sesi duyuluyor mu?

Bazen söylem dönüşümü yeni bir mesaj üretmekten çok, insanların kendi deneyimlerini anlatabilecekleri alanlar açmakla başlıyor. Bakım alan kişilerin deneyimlerine ve bakış açılarına yer vermek, bakımın yalnızca destek sunmakla ilgili olmadığını; aynı zamanda katılım, tercih ve söz hakkıyla da ilişkili olduğunu hatırlatıyor.

Görseli Anlatının Bir Parçası Olarak Düşün

Bakım denildiğinde akla gelen görseller çoğu zaman birbirine benziyor: çocuğunu kucağında taşıyan anne, hasta yakınının başında bekleyen kadın ya da yaşlı ebeveynine destek olan yetişkin kızı.

Bu görseller gerçek deneyimlerden besleniyor. Ancak tekrar tekrar kullanıldıklarında, bakımın kimler tarafından verildiğine ve hangi ilişkiler içinde gerçekleştiğine dair belirli varsayımları da güçlendirebiliyor.

Bu nedenle görsel seçerken şu sorular üzerine düşünmek faydalı olabilir: Kim görünür, kim görünmez kalıyor? Bakımın hangi biçimleri görünürlük kazanıyor? Bu görsel, vermek istediğimiz hikâyeyi destekliyor mu?

Bakımın önemli bir kısmı gözle kolayca görülemeyen süreçlerden oluşuyor. Planlama, koordinasyon, duygusal emek, destek isteme, dayanışma kurma ve birlikte çözüm üretme gibi birçok bakım pratiği görsel anlatılarda kendine daha az yer bulabiliyor.

Bazen tek bir görsel, uzun bir metnin anlatmaya çalıştığı hikâyeyi güçlendirebilir. Bazen de farkında olmadan onu daraltabilir. Bu nedenle görsel seçimleri de en az kullanılan kelimeler kadar anlatının nasıl kurulduğunu etkiliyor.

Bireysel Hikâyeyi Yapısal Bağlamına Oturt

Bakım hakkında üretilen içerikler çoğu zaman bireysel deneyimler üzerinden ilerliyor. Bu hikâyeler, bakımın gündelik hayatta nasıl yaşandığını görünür kılmak açısından önemli.

Ancak bakım deneyimleri yalnızca kişisel tercihler ya da bireysel koşullarla şekillenmiyor. Bir kişinin bakım sorumluluğunu büyük ölçüde tek başına üstlenmesi; kamusal hizmetlerle, çalışma hayatıyla, sosyal politikalarla ve toplumsal normlarla da yakından ilişkili olabiliyor.

Bu nedenle bakım hikâyelerini anlatırken şu soruyu sormak faydalı olabilir: Bu deneyimi mümkün kılan ya da zorlaştıran koşullar neler?

Bazen tek bir kişinin hikâyesi, daha büyük bir yapısal meseleyi görünür kılabilir. Hikâyenin geçtiği bağlama da yer vermek, bakımı yalnızca bireysel bir mücadele olarak değil; birlikte düşünülmesi ve dönüştürülmesi gereken bir toplumsal mesele olarak görmeye alan açabilir.

Sorun Kadar Alternatifleri de Görünür Kıl

Bakım hakkında üretilen içerikler çoğu zaman eksikliklere, krizlere ve eşitsizliklere odaklanıyor. Bunların görünür olması önemli. Ancak yalnızca sorunları anlatmak, bakımın başka türlü örgütlenebileceğini hayal etmeyi zorlaştırabiliyor.

Oysa bugün Türkiye’de ve dünyanın farklı yerlerinde bakımın daha adil paylaşılmasına yönelik pek çok deneyim de birikiyor. Bakım dostu işyeri politikaları, topluluk temelli bakım ağları, kişisel asistan modelleri, belediyelerin bakım hizmetleri, erkeklerin bakım sorumluluğunu daha fazla üstlenmesini destekleyen programlar ya da bakım kooperatifleri bunlardan bazıları.

Bu örnekler her zaman eksiksiz ya da herkes için geçerli çözümler sunmuyor. Ancak bakımın bugünkü haliyle sınırlı olmadığını, farklı biçimlerde örgütlenebileceğini hatırlatıyor. Bazen yeni bir anlatı, yalnızca bir sorunu görünür kılmakla değil; başka ihtimallerin de mümkün olduğunu göstermekle güçleniyor.

Her Hikâyede Bakımın İzini Ara

Bakım çoğu zaman yalnızca bakım hakkında konuştuğumuzda aklımıza geliyor. Oysa bakım, gündelik hayatın pek çok alanında sessizce yer alıyor.

Bir başarı hikâyesi anlatılırken o başarıyı mümkün kılan bakım ilişkileri görünmez kalabiliyor. Bir ekonomi haberi üretkenlikten söz ederken, insanların çalışabilmesini sağlayan bakım emeğine hiç değinmeyebiliyor. Bir afet ya da göç hikâyesi anlatılırken değişen bakım ihtiyaçları ve bakım sorumlulukları arka planda kalabiliyor.

Bu nedenle bazen sorulabilecek en basit sorulardan biri şu olabilir: Bu hikâyede bakım nerede?

Bu soru her zaman yeni cevaplar üretmeyebilir. Ama çoğu zaman hikâyenin eksik kalan parçalarını fark etmeye yardımcı olur. Kim kimi destekliyor? Hangi emekler görünür, hangileri görünmez kalıyor? Yaşamın sürmesini mümkün kılan ilişkiler bu hikâyenin neresinde duruyor?

Bakım her zaman hikâyenin konusu olmayabilir. Ancak çoğu zaman hikâyenin zemininde yer alır.

Bakım Söylem Ekosistemi ve Anlatı Altyapıları

Bakım anlatıları tek bir kampanyayla, tek bir araştırmayla ya da tek bir haberle değişmiyor.

Bakım hakkında kurduğumuz ortak anlam dünyası; gazetecilerin hangi hikâyeleri haber yaptığıyla, araştırmacıların hangi soruları sorduğuyla, sanatçıların hangi deneyimleri görünür kıldığıyla, yerel yönetimlerin hangi hizmetleri önceliklendirdiğiyle, sivil toplum örgütlerinin hangi talepleri dillendirdiğiyle ve gündelik hayatta birbirimize anlattığımız hikâyelerle birlikte şekilleniyor.

Bu nedenle söylem dönüşümü yalnızca yeni mesajlar üretmekle ilgili değil. Bu mesajların dolaşıma girebildiği ilişkileri, işbirliklerini ve ortak öğrenme alanlarını da düşünmeye davet ediyor.

Bir araştırmada ortaya çıkan bulgunun bir gazetecinin haberine, bir sanatçının üretimine ya da bir belediyenin uygulamasına taşınması yeni karşılaşmalara alan açabiliyor. Benzer şekilde bakım verenlerin, bakım alanların ve bakım emekçilerinin deneyimleri yalnızca araştırmaların konusu değil; anlatının kurucu parçaları hâline geldiklerinde yeni hikâyeler ortaya çıkabiliyor.

Öte yandan bakım dilinin yaygınlaşması tek başına bir dönüşüm anlamına gelmiyor. Son yıllarda bazı araştırmacılar, bakım değerlerinin görünür olduğu ancak bu söylemi destekleyen politika ve uygulamaların aynı ölçüde değişmediği durumları carewashing (bakım aklama) kavramıyla tartışıyor. Bu tartışma, bakım hakkında ne söylediğimiz kadar, söylediklerimizi hangi uygulamaların desteklediğini de düşünmeye davet ediyor.

Belki de bakım kültürünün dönüşümü; yeni anlatılar üretmekle, bu anlatılara hayat verecek ilişkileri güçlendirmekle ve bakımın gündelik hayatta daha fazla karşılık bulabileceği koşulları birlikte kurmakla ilgili.

Not: Bakım Aklamaya Dikkat

Bakım son yıllarda daha görünür bir konu hâline geldi. Kurumlar, şirketler, belediyeler ve sivil toplum örgütleri bakımın öneminden daha fazla söz ediyor. Bu görünürlük önemli. Ancak bakım hakkında konuşmak ile bakım odaklı bir dönüşüm yaratmak her zaman aynı şey değil.

Bir kurum kendini “bakım dostu” olarak tanımlayabilir. Bir şirket bakımın önemini vurgulayabilir. Bir belediye bakım hizmetlerinden söz edebilir. Ancak kullanılan dil ile gündelik uygulamalar arasında büyük bir mesafe olduğunda, bakım söylemi dönüştürücü gücünü kaybedebilir.

Bu durum bazı araştırmacılar tarafından “carewashing” (bakım aklama) kavramıyla tartışılıyor. Tıpkı çevre alanındaki greenwashing tartışmalarında olduğu gibi, bakım dili görünür hâle gelirken bu dili destekleyen politika, kaynak ve uygulamalar aynı ölçüde gelişmeyebiliyor.

Bu nedenle bakım hakkında kurulan anlatılar kadar, bu anlatıları destekleyen pratiklere de bakmak önemli. Bakım dostu olduğunu söyleyen bir işyerinde bakım izinleri gerçekten kullanılabilir mi? Bakımı desteklediğini söyleyen bir kurum çalışanlarının bakım ihtiyaçlarını dikkate alıyor mu? Bakım hizmetlerinden söz eden bir belediye bu hizmetlere kimlerin erişebildiğini takip ediyor mu?

Bu soruların tek ve kolay cevapları yok. Yine de bakım hakkında konuşurken, söylenenlerle yapılanlar arasındaki ilişkiyi görünür kılmaya yardımcı olabilirler.

4

Bakımın Hikâyelerini Yeniden Düşünmek

Bakımın Hikâyelerini Yeniden Düşünmeye Davet

Bu rehberi yazmaya başlarken kendimize şu soruyu sorduk: Bakım hakkında farklı konuşmak, bakımı gerçekten değiştirebilir mi? Bu sorunun kolay bir cevabı yok.

Bakım veren bir kişinin tükenmişliğini “fedakârlık” yerine “yapısal bir sorun” olarak adlandırmak, ertesi gün onun yükünü hafifletmez. Bir kurumun bakımın öneminden söz etmesi ya da bakım dostu bir dil kullanması da tek başına daha adil bakım sistemleri yaratmaz.

Yine de bakım hakkında kurduğumuz hikâyeler önemsiz değil. Çünkü hangi sorunları gördüğümüzü, hangi çözümleri hayal edebildiğimizi ve sorumluluğun kimlere ait olduğunu etkiliyorlar. Bakımı yalnızca ailelerin sorumluluğu olarak gördüğümüzde kamusal yatırımlar geri planda kalabiliyor. Bakımı kadınların doğal görevi olarak düşündüğümüzde eşit paylaşım talebi görünmezleşebiliyor. Bakımı yalnızca sevgi ve fedakârlık üzerinden anlattığımızda ise emek, haklar ve destek ihtiyacı geri planda kalabiliyor.

Bu rehber boyunca paylaştığımız çerçeveler, bakımı anlatmanın tek yolu değil. Her anlatı bazı şeyleri görünür kılarken bazılarını gölgede bırakıyor. Bu nedenle amaç kusursuz bir dil bulmak değil; kullandığımız dilin neyi görünür kıldığını, neyi görünmez bıraktığını fark edebilmek.

Bakım kültürü de tek bir kampanya ya da iletişim çalışmasıyla dönüşmüyor. Gazetecilerin, araştırmacıların, sanatçıların, sivil toplum örgütlerinin, kurumların ve bakım deneyimi olan insanların ürettiği sayısız hikâye içinde şekilleniyor.

Bu rehber herkese aynı cevabı vermeyi amaçlamıyor. Ama aynı soruyu birlikte düşünmeye davet ediyor:

Bakım hakkında iletişim üretirken, farkında olmadan neyi yeniden üretiyoruz?

Belki anlatı dönüşümü tam da burada başlıyor.

Bakım hakkında başka türlü konuşabilmek, bakımın da başka türlü örgütlenebileceğini hayal etmeye alan açıyor.

Bu Rehberin Sınırları Üzerine Bir Not

Bu rehber bakım iletişimini eleştirel bir gözle okumayı öneriyor. Aynı bakışı kendi metnimize de yöneltmek istiyoruz.

Rehber boyunca bakım verenlerin, bakım alanların ve bakım emekçilerinin deneyimlerinden öğrenmeye çalıştık. Yine de bu metin büyük ölçüde bakım hakkında iletişim üreten kişi ve kurumlara sesleniyor. Bakım veren kadınların, ücretli bakım emekçilerinin, genç bakım verenlerin ve bakım alan bireylerin kendi sesleri bu metinde doğrudan yer bulamadı. Bu, rehberin önemli sınırlarından biri. Daha fazla bakım deneyimine ve bilgeliğine alan açmanın yollarını aramaya devam ediyoruz.

Bakım deneyimleri herkes için aynı değil. Toplumsal cinsiyet, sınıf, yaş, engellilik, etnik kimlik, göçmenlik durumu, dil ve yaşanılan coğrafya bakımın nasıl deneyimlendiğini etkiliyor. Rehber boyunca bakımın farklı biçimlerini görünür kılmaya çalışsak da, bazı deneyimlerin hâlâ eksik kaldığının farkındayız.

Bu eksiklik yalnızca bu rehberde özgül değil. Anlatılar bazı sesleri görünür kılarken bazılarını gölgede bırakabiliyor. Hangi deneyimlerin bilgi olarak kabul edildiği, kimlerin konuşabildiği ve hangi hikâyelerin daha fazla dolaşıma girebildiği güç ilişkilerinden bağımsız değil. Bu rehber de bu gerçekliğin dışında değil. Bu nedenle bu metni tamamlanmış bir söz olarak değil, kendi sınırlarını da görünür kılmaya çalışan bir öğrenme ve düşünme daveti olarak paylaşıyoruz.

Bu rehberi tamamlanmış bir ürün olarak değil, devam eden bir öğrenme sürecinin parçası olarak görüyoruz. Bakım hakkında daha çoğul, daha kapsayıcı ve daha adil anlatılar kurabilmek için dinlemeye, öğrenmeye ve eksiklerimizi fark etmeye devam etmek istiyoruz.

Kaynakça

- AÇEV. (t.y.). İlk İş Babalık Platformu. → <https://ilkisbabalik.acev.org/>
- Bakım Verenler. (2024). Bakım Verenler Podcast. → <https://linktr.ee/bakimverenlerpodcast>
- Belonging Berkeley. (2024). Changing Our Narrative About Narrative. → <https://belonging.berkeley.edu/changing-our-narrative-about-narrative>
- Better Life Lab – New America. (2023). A Playbook to Transform How America Cares: The Care Movement's Eight Tactics for a Better Future for All. → <https://www.newamerica.org/better-life-lab/reports/a-playbook-to-transform-how-america-cares/the-care-movements-eight-tactics-for-a-better-future-for-all/>
- Caring Across Generations. (t.y.). Why Care? → <https://caringacross.org/playbook/why-care/>
- Caring Across Generations. (t.y.). The Care Lens. → <https://caringacross.org/playbook/the-care-lens/>
- Caring Across Generations. (t.y.). More Care on Screen. → <https://caringacross.org/morecareonscreen/>
- Caring Across Generations. (2024). Care Is Everywhere: A Story Guide. → <https://caringacross.org/wp-content/uploads/2024/01/Care-Is-Everywhere-Story-Guide.pdf>
- Carers UK. (2023). Framing Care: A Guide to Better Communication. → <https://carers.org/downloads/ctframing-guidefinal.pdf>
- Carers UK. (2023). Research Report. → <https://carers.org/downloads/ctresearch-reportfinal.pdf>
- Climate Outreach. (2024). Care-full Climate Communication. → <https://climateoutreach.org/reports/care-full-climate-communication>
- Engelli Kadın Derneği. (2022). Kişisel asistan hakkı savunuculuğu. → <https://www.instagram.com/p/CfofIEroRIX/>
- Eurocarers. (2024). Informal Carers' Skills and Training: A Tool for Recognition and Empowerment. → <https://eurocarers.org/publications/informal-carers-skills-and-training-a-tool-for-recognition-and-empowerment/>
- European Observatory on Family Policy Network. (2024). Accessible Care Narrative Report. → <https://eofnetwork.org/wp-content/uploads/2024/02/Accessible-Care-Narrative-Report-Revised.pdf>
- Frameworks Institute. (t.y.). Collective Caregiving: A Frame for Talking About What Kids and Families Need to Thrive. → <https://www.frameworksinstitute.org/resources/collective-caregiving-a-frame-for-talking-about-what-kids-and-families-need-to-thrive/>
- Frameworks Institute. (t.y.). The Future of Care. → <https://www.frameworksinstitute.org/articles/the-future-of-care/>
- Frameworks Institute. (2024). Life, Family and Kinship Toolkit Guide. → https://www.frameworksinstitute.org/app/uploads/2024/09/FWI_LFK-Toolkit-Guide-2_V3.pdf
- Frameworks Institute. (2026). Reframing Care Work: Quick Start Guide. → <https://www.frameworksinstitute.org/app/uploads/2026/04/Reframing-Care-Work-Quick-Start-Guide-Strategies-for-Reframing-Care-Work.pdf>
- Global Alliance for Care. (2023). Care Narratives: Framing Care as a Public Good. → <https://globalallianceforcare.org/images/recursos/104/gd-uk-care-narratives-300523-en.pdf>
- Görünmez Ev İşleri. (2022). Görünmez Ev İşleri Podcast. → <https://www.instagram.com/gorunmezevisleri/>
- ILO. (2026). Policy Brief on Care and Social Protection. → https://www.ilo.org/sites/default/files/2026-01/UNJP_Policy%20Brief_0.pdf
- İhtimam Derneği. (2025). İhtimam Kültürü. → <https://ihtimam.org>
- İmece Ev İşçileri Sendikası. (t.y.). Ev işi iş, ev işçisi işçidir. → <https://imecesendika.org>
- MMM – Make Mothers Matter. (2021). Changing Narratives About Unpaid Care Work and the Economy: HLPF Side Event Report.
- Royal Holloway, University of London. (2024). The Moralizing Corporation: The Rise and Fall of Corporate Carewashing. → <https://pure.royalholloway.ac.uk/en/publications/the-moralizing-corporation-the-rise-and-fall-of-corporate-carewas/>
- Royal Holloway, University of London. (2024). From Carewashing to Radical Care: The Discursive Explosions of Care. → <https://pure.royalholloway.ac.uk/en/publications/from-carewashing-to-radical-care-the-discursive-explosions-of-car/>
- Social Care Future. (2023). Building Support for Social Care: Changing the Narrative. → <https://socialcarefuture.org.uk/wp-content/uploads/2023/10/SCF-Building-Support-REPORT-h.pdf>

- Social Care Future. (2024). In Control & Social Care Future Report. → <https://socialcarefuture.org.uk/wp-content/uploads/2024/02/iC-SCF-report-2019-i.pdf>
- UN Women. (2022). A Toolkit on Paid and Unpaid Care Work: From 3Rs to 5Rs. → <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-06/A-toolkit-on-paid-and-unpaid-care-work-en.pdf>
- Unstereotype Alliance Türkiye. (2024). Beyond Gender 2: Toplumsal Cinsiyetin Ötesinde Reklamcılıkta Temsil. → <https://www.unstereotypealliance.org.tr/resources/research-and-tools/beyond-gender-2-toplumsal-cinsiyetin-otesinde-2-reklamcilikta>
- Wageningen University & Research. (2024). Care Narratives and Social Change. → <https://edepot.wur.nl/629187>
- Wood, H. (2022). Care and the Media Industries. European Journal of Cultural Studies, 25(6). → <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/13678779211065474>

